
ÚJKOR ÉS JELENKOR

Politikai helyzet és hírszerzés az 1930-as évek Palesztinájában

A nemzetközi figyelem által napi szinten nyomon követett izraeli–palesztin konfliktus eredete évtizedekkel előzte meg a zsidó állam 1948-as megalapítását. A diaszpórában élő közösség tagjai a XIX. század végétől kezdtek visszatelepülni az Ígéret Földjére a felerősödő európai antiszemitizmus és a cionizmus eszméjének hatására. Betelepülésük azonban hamarosan kiváltotta a helyi arab lakosság ellenérzését, és a viszony elmérgesedésével kezdetben atrocitásokra, majd pedig váltakozó intenzitású összecsapásokra került sor. Az 1920-as években már nyílt palesztin felkelések robbantak ki, amelyek közül az 1929. augusztusi zendülés következményei komoly befolyást gyakoroltak az arab és zsidó közösségek politikájára, illetve a hírszerző szervezetekre az 1930-as években. *Yitzhak Gil-Har* tanulmányának célkitűzése ezeknek a fejleményeknek a vizsgálata.

A szerző legelőször a helyi arab lakosság elképzeléseit részletezi. A lázadás egyik közvetlen eredményeként Hadzs Amin al-Husszeini jeruzsálemi főmufti, a palesztinai arabok nacionalista vezetője három pontból álló programot hirdetett meg, amivel rá akarta kényszeríteni a terület feletti mandátori hatalmat gyakorló briteket az arabokat megillető nemzeti jogok megadására. Elfogadtatására külön konferenciát kívánt összehívni az arabok és a muszlim hitű népek számára. Mielőbbi eredményes megvalósításukra világméretű antiszemita kampányt indított, amiben az iszlám szent helyeit és a palesztinai arab lakosságot fenyegető zsidó veszélyre hívta fel a figyelmet. London aggodalmait növelte, hogy fanatikus kirohanásai kedvező visszhangra találtak számos brit ellenőrzés alatt álló muszlim országban. Egyre többen fogalmazták meg óhajukat az összes arab és muszlim erő egyesítésére a Nagy-Britannia-ellenes harchoz, miközben a palesztinokat zsidók és kormányhivatalok megtámadására buzdították.

Ilyen légkörben ült össze 1931 decemberében az Iszlám Kongresszus Jeruzsálemben, aminek a végén Husszeini elvárásainak megfelelően titkos szervezetet hoztak létre a zsidó nemzeti otthon létrejöttének meg-

akadályozására és a mandátori rendszer elleni küzdelemre. Ezt követően felvették Európában a kapcsolatot a náci párttal és több antiszemita mozgalommal, valamint megindult a tervezett összarab konferencia előkészítése. Az 1932 októberében–novemberében Irakban összeült tanácskozás azonban elsietettnek bizonyult, mivel az egymással rivalizáló államok képtelenek bizonyultak összefogni és közös politikai irányvonalat kialakítani az angolokkal szemben. A palesztin kérdés mindenesetre az érdeklődés középpontjában maradt és számos arab vezető az angolokkal való viszonyát az úgy mielőbbi kielégítő rendezésétől tette függővé. Valóra vált Husszeini régi álma is, amikor a palesztin társadalom periferiáján élő személyekből megalakult a Dzsihad Harcosok csoportja. Észak-Palesztinában rövidesen halálos áldozatokat is követelő támadások érték az elszigetelt zsidó közösségeket és a kedélyeket csak átmenetileg nyugtatta le, amikor a kormány felakasztott két foglyul ejtett elkövetőt. Az aktivisták folytatták hatékony propaganda tevékenységüket a lakosság körében, az önkéntesekből pedig újabb és újabb fegyveres csapatokat szerveztek. Az egyre inkább elmérgesedő helyzetet tovább rontott, amikor 1935 októberében tekintélyes mennyiségű csempészfegyvert koboztak el Jaffában. A zsidó telepések fegyverkezésének hírére a szélsőségesek egy az egész közvéleményt sokkoló akció végrehajtásáról döntöttek. A Royal Air Force hírszerzése hamarosan be is számolt készülődésükről és egy brit katona meggyilkolása után rendőrkülönítmény vette körül a csoport rejtékelyét, ahol több követőjével együtt végeztek a harcosok vezetőjével, Izza-din al-Kasszem sejjkel. A mozgalom azonban mártírrá avatta a halottjait és a hatóságok várakozásaival ellentétben ezt követően ugrásszerűen emelkedett a csatlakozók száma. A krízis 1936 áprilisában tetőzött, amikor ismeretlenek két arabot megöltek az egy nappal korábbi országúti támadás zsidó áldozatainak megbosszulására. Az esemény hírére az arabok felkelést robbantottak ki. A rendőrséget teljesen meglepték az események, és a közbiztonság összeomlásával rengeteg erőszakos akcióra került sor. A halálos áldozatok között a zsidó telepések mellett már magas rangú brit kormánytisztviselő is volt. Ezen a ponton a hadsereg is beavatkozott, de még a katonáknak is komoly kihívást jelentett az elszabadult indulatok megfékezése. Az angolok emiatt úgy határoztak, hogy beépített ügynökökkel felderítik, majd pedig felszámolják az elkövetésért felelős csoportokat.

A tanulmány szerzőjének megítélése szerint az araboknál nagyobb érdeklődést mutattak az angolok a zsidó közösségek mindennapjai iránt. A lakosság szimpátiájának elnyerésére ugyanis a brit kormány fokozato-

san korlátozta a Palesztinába irányuló zsidó bevándorlást. A megállapított kvóták betartására folyamatosan figyelemmel kísérték a palesztinai zsidó közösségeket. Helyzetük a bevándorlás emelkedésével nehezebbé vált, mivel az megkérdőjelezte a brit kormány emigrációs politikájának őszinteségét. Az illegálisan érkezők feltartóztatására a helyi hatóságok nem rendelkeztek a szükséges szakmai és személyi háttérrel, az együttműködésre felkért tranzitállamok hivatalnokai pedig – a befolyásos zsidó szervezetek, valamint a könnyen és gyorsan szerezhető jelentős pénzeszegek miatt – visszautasítottak minden, az európai zsidók utazását korlátozó intézkedés bevezetését.

A zsidók folyamatos beszivárgása és a növekvő erőszakhullám miatt az események irányítása fokozatosan kicsúszott a britek kezéből. Intő jel volt számukra a jaffai kikötőben lefoglalt fegyverszállítmány. Az árú mennyisége alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a telepések egy titkos csoportja már intenzíven fegyverkezik az érélyes válaszcsapásra. A mielőbbi hatékony ellenlépések megtételét viszont késleltette, hogy a kibucok lakosait sem megvesztegetéssel, sem fenyegetéssel nem tudták rávenni a csempészek megnevezésére. Felvették emiatt a kapcsolatot a külföldi rendőri szervekkel és külképviseleteikkel, próbálkozásaik azonban minimális eredménnyel jártak. A begyűjtött kevés és megbízhatatlan adatok alapján mindössze annyit sikerült kideríteniük, hogy az események hátterében a zsidó önvédelmi szervezet, a Hagana áll. Az angolok beépülési kísérletei viszont idővel eredménnyel jártak és egy évvel később már messze több és pontosabb konkrétumot tartalmazó jelentést tudtak felterjeszteni a Haganáról.

Az angolok figyelmét nem kerülték el a zsidó politikai pártok sem, amelyek közül különösen a Revizionista Pártot tartották szoros megfigyelés alatt. Folyamatosan nyomon követték emellett a felderített különféle félkatonai egységek hazai és külföldi tevékenységét is. Gil-Har ugyanakkor arra a megállapításra jut, hogy a rendvédelmi szervek hatékonyságát jelentősen lecsökkentette, hogy a brit külügyminisztérium elhanyagolható anyagi támogatása miatt elmaradt újjászervezésük. Az esetek többségében emiatt hiába kutattak a zsidóellenes támadások tettesei után, miközben a zavargások kirobbanásától tartó hatóságok visszariadtak mindenfajta drasztikusabb intézkedés meghozatalától.

Az 1936-os arab felkelés alatt elszabadult erőszakhullámmal szembeülve a hatóságok a rendőrség átalakításáról határoztak. Megnövelték a Bűnügyi Nyomozóhivatal költségvetését és hatáskörét, a testülethez pedig elismert szakértőket helyeztek át. Külön ügyosztályt állítottak fel a politikai

indíttatású bűncselekmények felderítésére, így a kiváló technikai háttérrel ellátott szervezet számára minden adott volt a palesztinai kormány megfelelő informálásához és az illegális csoportok elleni hatékony harchoz.

Velük párhuzamosan, de tőlük függetlenül működött a RAF hírszerzése. Az állományának többségét alkotó Különleges Szolgálat tagjai a négy hírszerző körzet valamelyik központjában szolgáltak. Sokan közülük már az első világháború alatt kapcsolatba kerültek az angoloknak kémkedő zsidó csoportokkal, így a rendőröknél könnyebben tudták kialakítani besúgó hálózatukat. Titkos pénzügyi alapból fizették a városokban és a fontosabb falvakban dolgozó ügynökeiket, valamint szoros kapcsolatokat áptak a különféle zsidó és mérsékelt arab pártokkal. Ennek köszönhetően beosztottaik messze eredményesebbnek bizonyultak a hasonló funkciókat ellátó hivatalnokoknál és sokkal rugalmasabban tudták kezelni a krízishelyzeteket. Az 1936-os események következményeként itt is jelentős bővítésekre került sor. Új tisztek állományba helyezése és veteránok reaktiválása mellett összevonták a hadsereg társszerveivel, és 1937-ben létrehozták a palesztinai és transzjordániai brit erők vezérkari hírszerzését. Gil-Har megállapítja viszont, hogy a vezetők gyakori cseréje itt is eléggé megnehezítette a munkát, ami ennek köszönhetően nagyban függött a beosztottak talpraesetségétől és a zsidó összekötőtisztek együttműködésétől.

A nemzetközi helyzet romlása, az európai hatalmak közel-keleti ügyekbe való beavatkozása, valamint az arab és muszlim államok fokozódó Palesztina melletti elkötelezettsége miatt a brit kormány létrehozott egy harmadik hírszerző testületet is, az MI1c-t. Utóbbi elsősorban a politikai mozgalmak külföldi kapcsolatait vizsgálta, indokolt esetben viszont Palesztinában is adatokat gyűjtött. Működése teljesen ismeretlen volt a közvélemény előtt, mivel hivatásos besúgók helyett jól megfizetett fedett ügynököket alkalmazott. A megkérdőjelezhetetlen lojalitással bíró brit üzletemberek és közéleti személyek közül kiválasztott informátorok tevékenységéről csak a közvetlen főnökük tudott, ezért segítségüket még a rendőrség sem tudta igénybe venni. Egyesek később önálló alhálózatot építettek ki, amit nem egyszer a palesztinai kormánnyal kötött szerződéseket kihasználva jelentősen ki tudtak bővíteni. Közülük is A. E. Mulford, a Reuters Hírügynökség helyi tudósítója bizonyult a legsikeresebbnek, akit a palesztinai kormány nemcsak anyagilag támogatott, de még ki is tüntetett az újságírás terén felmutatott érdemei miatt. Egyik informátora értékes forrásra tett szert a Zsidó Ügynökségen belül, aki interjújának álcázva küldte el a központ által feltett kérdésekre adott válaszait. Az így nyert értesüléseket azonban az egyik tisztviselő kiszivárogtatta a Hagana hírszerzését vezető Reuven Zasláninak, aki

mellesleg később Siloa néven az 1949 decemberében létrehozott Moszad első igazgatója lett.

Ezután már kevésbé meglepőnek tűnhet, hogy az óvintézkedések ellenére folyamatosan áramlottak az utcára a titkos információk Palesztinában. Ennek oka elsősorban nem a korrupció, hanem a helyi alkalmazottak elkötelezettsége volt. A tisztviselők ugyanis – lehettek akár arabok vagy zsidók – sokszor inkább saját nemzetükhöz voltak lojálisak, mint a brit mandátori hatalomhoz.

Yitzhak Gil-Har: Political Developments and Intelligence in Palestine, 1930–1940 (Politikai fejlemények és hírszerzés Palesztinában, 1930–1940) In: Middle Eastern Studies, Vol. 44. No. 3 (May 2008) 419–434 o.

Prantner Zoltán